

SELİM IŞIK NEDEN İNTİHAR ETTİ?

Süleyman Aydemir

■ Ölüm Mukaddimesi

Tutunamayanlar, Oğuz Atay'ın kelimeler dünyasında yaptığı ihtilalin edebiyatımıza postmodern bir yansımasıdır. Eser, Turgut Özben adlı genç bir mühendisin kaybolmasıyla başlar. Bu kayboluş, insan psikolojisinin girdaplarına kuşbakışı bir görünüm sunmaz; bizzat bu girdaplarda ayak izi bırakır. Ayak izini takip ettiğimizde karşımıza Selim Işık karakteri çıkar. İzler kaybolduğundaysa Olric... Asıl üzerinde durmak istediğim kişi ise Selim Işık. Bir roman kahramanının ete kemiğe büründüğü, zihnimizin kıyısında dolaştığı, sıradanlığın hiç de sıradan olmayan trajik sakini. Onun ölümü sıradan bir ölüm değil, postmodern bir yanılısamadır. Evet, her insan gibi Selim Işık da ölmüştür. Hatta kendi ömrünü kısaltma yoluna gitmiş yani intihar etmiştir.

Selim'in kelime anlamı, "doğru ve kusursuz" (*Türkçe Sözlük*, TDK) demektir. *Tutunamayanlar*'daki Selim ise kusurları ölçüsünde Selim ve bu kusurlarının toplamı nispetinde bir tutunamayandır. Soyadı Işık'tır. Işık; iyiliği, güzelliği çağırıtırsa da Selim için hayatındaki trajedileri aydınlatan bir projektör görevi üstlenmektedir. Bu projektör; yakıcı bir pişmanlık, göz kamaştırıcı bir yalnızlıkla bir olup Selim'in tutunduğu tek şey olan ölümüne ışık tutacaktır. İroninin -hiç de ironik olmayan- ölümle birleştirilmesi, acı bir şaşkınlık bırakır okuyucunun zihninde. Akrabamız veya yakınımız olmayan birinin sela sesini duyar gibi oluruz bir nevi. Üzülürüz ama ağlamayız; hayata ne kadar tutunduğumuzun muhasebesini yaptırır bize Selim Işık ve anlarınız ki hayata tutunamamak, tutunmaktan daha fazla çaba gerektirir ve daha meşakkatlidir.

Selim Işık, gitmeyen gidişatının farkındadır. "Kendini çözemeyen kişi, kendi dışında hiçbir sorunu çözemez." (T, s. 94) diyerek "Ne yapmalı?" sorusuna kendi kendini tahlil etme yolunu tutarak cevap bulmaya

çalışır. Kendi kıskacında bir kasırğa gibi savrulmuş Selim Işık, tesellisini yine kelimelerde bulur. Yaşayamadığı hayatın mersiyesi ve tutunamayanların şarkısı olan “DÜN, BUGÜN, YARIN”da (T, s. 114)... Dün, pişmanlıklar yığını; bugün, acının beşiğinde sallandığı zamandır. Yarın ise ölüme açılan bir kapı, ölüme bir göz kırpmadır.

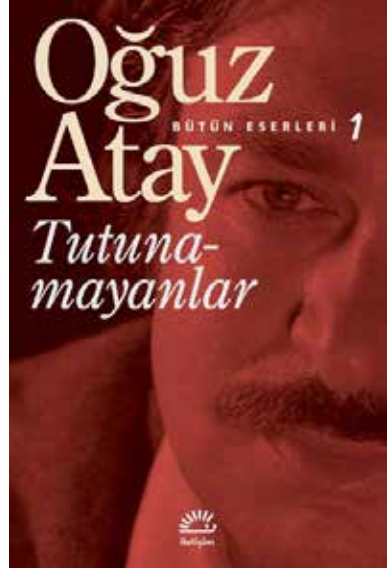
Selim Işık, eceli ile ölemeyecek kadar tutunamadı bu hayata. “Ya bırak Allah aşkına. Altı üstü bir roman karakteri, kurgusal bir metindeki şahıslardan biri; çok abartmıyor musun?” diye düşünebilirsiniz. Oğuz Atay’da kurgu, gerçeğin damıtılmış hâlidir. İroni ise damıtılmamış gerçek. Biz insanlar gibi roman kişileri de kaderlerini yaşarlar. Öyle anlar olur ki roman kişilerini gerçek hayattaki kişilerden daha fazla sever, daha fazla nefret edebiliriz.

Selim Işık, tabancayı alnına dayadığında namlunun soğuk dokunuşunu okuyucunun teninde hissettirir. Şöyle ki: Kelimeler; insanı yalnızca okşamaz, birer ok gibi teninde yaralar bırakabilirmiş.

Selim Işık intihar ettiğinde 28 yaşındadır. Peki, neden bu genç yaşında hayatın doyumsuz lezzetlerini tatmak yerine ölümlü doyuma ulaşmayı seçti? Çünkü bu dünya, Selim ve Selim gibilerin (tutunamayanların) yaşayabileceği bir yer değildi. Selim; kırılğan, saydam bir kalbe sahiptir. Goethe’nin de dediği gibi, “Dünya hassas kalpler için bir cehennemdir.” Yeryüzünde cehennemi yaşamaktansa ölümün bilinmez girdabında sürüklenmeyi seçer Selim Işık. O, “Bunca Türk büyüğünün -bir kitaba göre elli kadardı- / Kazandığı bütün savaşları kaybettim orada.” (T, s. 132) sözleriyle kaybetmek için oturmuştur yaşam denilen masaya. Yaşarken zihni, hayalleri, umutları kısacası her şeyi açıkta kalmıştır fakat öldükten sonra onu teselli eden bir şey vardır: “Bir gün ölürse, ona bu vatan bir mezarlık yer verecek.” (T, s. 134)

Araf’ta Bir Yıkım

Tükenmişliğe yalın ayak koşan Selim Işık, yaşamının satır aralarında dinlenir çünkü büsbütün bir hayat, Selim’in bünyesine fazladır. Hayattan kaçarken kelimelere sığınır Selim. Kelimeleri bıraktığında tekrardan hayatla yüzleşir. İkisinden de bıktığı zamanlar olur elbette. Bu zamanlarda şöyle yapar: “Selim; bütün kelimeleri ve yaşantılarını ezdi ayağının altında. Güneşe çıktı. Güneş gözünü acıttı bir süre sonra, perdelerini kapayıp kelimelerin karanlığına döndü.” (T, s. 152) Selim, tam anlamıyla mutsuzdur. Sığındığı şeyler onun için sığınak olmaktan çıkarak ızdırap verici birer nesneye dönüşür ve sonunda kendi içine dönen Selim, kendi karanlığı ile baş başa kalır. Bunu yaparken İsa’yı da katar

işin içine. Serzenişlerde bulunur. İnsanların kendine yaptıklarını, kendi yaptıklarını ve daha çok yapamadıklarını düşünür. İsa'nın olan biteni öylece izleyişine içerler. Düşünür, düşünür, sadece düşünür. Öyle ki "Selim bunları, odasında, tavana bakarak düşündü durdu." (T, s. 153) cümlesiyle Selim'in kendisi için yaklaşmakta olan iki sonun olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz: İntihar ya da delirmek. Deliremeyen Selim, intihar yolunu seçti. Yıldırım, nasıl ki çarptığı yerleri küle çeviriyorsa Selim de içindeki apansız sancuları, savaşları, yıkımları, kaçışları bir sona evirdi; hem de tavana bakarak. Tavan, gözündeki çaresizliği yansıttığı tek nesneydi ve gözünü kırpmadan döktü tüm çaresizliğini. Selim, hem şikâyet hem de kurtuluş umuduyla İsa'ya mektup yazar fakat İsa'dan cevap gelmez. Selim için artık yaşamak, unutulmuş bir ömrün yeryüzünde oylanması şeklini alır. İyice yalnızlığa gömülen Selim'in, İsa'nın da gelmemesiyle birlikte, yalnızlığı kronik bir hâl alır. Tüm umudunu kaybeden Selim'in tek bir çıkışı yolu kalmıştır: Umutsuzluğa gömülmek...

Selim Işık'ın hassas ve fazlasıyla incinmiş kalbinin üstünde, hayat denilen ölçüsüz ve acımasız bir taş parçası vardır. Bu taşın altında kalan Selim; acının verdiği kırgınlık, kızgınlık ve tükenmişlikle birlikte intihar etmeyi seçer. İntihar etmese bile hassas kalbi bu taşın altında zaten ezilecekti çünkü o, tutunamayandı. Yeryüzü cehennemine katlanmaktansa ölümün acı lezzetini tatmayı seçti. Ölümüne tutunmaya çalıştı. Tuttuğu tetik, hayat gibi Selim'in ellerinden kayıp gitti.

Tetikle yaşam arasında gidip gelen Selim, entelektüel bir bocalamayla varlığını sorgular. Turgut, Süleyman, Esat, Metin ve Günseli ile arasında geçen konuşmalar, birer diyalog olmaktan öte ontolojik düzlemde kendini bulma çabasıdır, hatta çırpınıştır. Kendini bulma yolunda çırpınan Selim, sosyal ve psikolojik zemininin kaygan yapısı nedeniyle zihinsel bocalamalar yaşar. Selim'in yokluğunu varlığından daha fazla hissedilen Turgut, ölüm gerçeğini kabullenmekte zorluk çeker: "Gerçekten öldün mü Selim? Bu yalnızlık dolu koca dünyada bütün tutunamayanları öksüz bırakıp gittin mi?" (T, s. 297) Tüm tutunamayanların ortak alın yazısı, dünyada "koca bir yalnızlık" çekmeleridir. Selim, entelektüel kimliğe sahip burjuva insanını temsil eder. Onun çektiği acılar, Tanzimat'tan beri gelen kültürel bocalamaların dışavurumu gibidir. Kendini anlamayan Selim, intiharı seçer çünkü "kendini anlatamama" yolunda en büyük suskunluk hâli intihardır.

Selim, kendini ele vermeye çekinir. Bu yüzden arkadaşlarının birbirini tanımasını istemez. Kendini ele vermek konusunda o kadar ince bir çizgisi vardır ki Selim'in ona göre "Kitaplara ithaflar yazmak, beğenilen satırların altına çizmek, sayfaların kenarına düşüncelerini yazmak Selim'e, kendini ele vermek, insanların ortasında çırılçıplak kalmak gibi geliyordu." (T, s. 367) Karşımızda, düşünmeden önce düşüncesini temiz ve berrak sulara yıkayan bir Selim vardır. Onu tutunamayan yapan da bu dünyanın kıyısında gezdirip sonra kıyıdan savuran da bu ince ve nahif ruhun katlanamadığı dünyaya isyan edişi değil midir?

Gorki'ye hayrandır Selim, *Benim Üniversitelerim* adlı kitabında geçen intihar sahnesine değinir hayranlıkla. Hatta bu hayranlık o kadar büyüktür ki kitaba “İncilim bu kitap benim.” der (T, s. 368). İntiharla ilgili satırları okurken Selim'in kendinden geçmesi, bu düşünceyi sıklıkla aklına getirmesi; bu fikrin zihninde yer ettiğini, hatta bu fikri bir çocuk gibi zihninde büyüttüğünü gösterir. Kurguyla gerçek hayat arasında keskin çizgileri yoktur Selim'in; iki dünya arasında da gider gelir. Hangisine ait olduğunu bilmeden yapar bunu. İnsanlar arasındaki ikiyüzlülük, samimiyetsizlik, alçaklık, vurdumduymazlık, Selim için tahammül edilecek şeyler değildir. “ ‘Beni ya şımartın, ya da kapı dışarı edin!’ diye bağırdı. ‘Yarı içtenliğe dayanmam zor benim.’ ” (T, s. 384) Bu sözler, Selim'in değerlerinin toplumun yozlaşmış değerleriyle çatıştığı zihinsel zeminle bir araya gelince isyan ortaya çıkar. Selim de herkes gibi günahlar işlemiştir fakat Selim, herkes gibi günahını inkâr etmez; aksine başkalarının da günahlarını üstlenerek bağıır: “Ben günahkârım: bana vurun!” (T, s. 384) Karşımızda, Shakespeare'in trajedileri ya da İsa'nın alçak gönüllülüğünden bir kesit yoktur. Selim'in yani bir insanın dünyaya meydan okuması vardır. Bunun nedenlerinde ise kurgudan gerçek dünyaya geçememesi veya kurgunun gerçek hayattan daha baskın olması yatar çünkü Selim, “O günlerde Dostoyevski'yi okuyordu.” (T, s. 384)

Selim, ölümü dünyadan kaçış için çıkar yol olarak görmektedir. Onun kafasına intihar düşüncesi yerleşmiştir. Bu düşünceye sebep bulmakta çok da zorlanmaz: “İlk eserimin ilgi görmemesi üzerine ümitsizliğe kapılarak intihar edeceğim.” (T, s. 394) Nedenler silsilesi oluşturmak Selim için zor değildir çünkü o, adım adım kaçış temi üzerine yoğunlaşır. Bu temin en somut örneği ise intihardır, sebebi ise insanlar. “İnsanların arasına karışıp onlara uyduğum için de kendimden nefret ediyorum.” (T, s. 427) diyen Selim için tek bir kurtuluş vardır: Kendi kabuğuna çekilmek. Nitekim o da öyle yapar. “Ben iç dünyama dönüyorum. Orada hayal kırıklığına yer yok.” (T, s. 425) cümlesi, Selim için bir sığınaktır fakat ıskaladığı bir şeyler vardır. Selim, insanlardan kaçır fakat kendisi de bir insandır. Selim, iç dünyasına çekilir fakat anıları onu rahat bırakmaz. İç dünyasındaki huzursuzluk öyle bir boyuta ulaşır ki tavana bakıp saatlerce düşünmeye kadar vardırıır onu. Bu düşünceler basit birer fikir kırıntıları olmaktan öte, intihar tohumlarıdır. Selim bunun farkındadır fakat hayatı boyunca kaçtığı kaderine boyun eğmekten başka çaresi yoktur çünkü o, bir tutunamayanıdır. Çaresi olsa o çare onu bir yerinden yaşama bağlayacaktı.

Selim'in hayattan beklentisi hep olumsuz yödedir. Ondaki ibreler, her zaman için karamsarlığı gösterir: “... hep kuşkuluydu her zaman kötü bir şeylerin olmasını bekliyordu.” (T, s. 473) Beklediği şeyin son noktası olan intihar, aslında bir dizi nedenler silsilesinin toplamına işaret eder. Bunu itiraf etmekte tereddüt dahi etmez: “... senden sonra tufan gelecek Günseli ve beni artık kimse kurtaramayacak.” (T, s. 494) Hatta bu sürpriz olmayan son; onun geç kalınmış, cesaret edilememiş tasarısıdır. “İlk hataya düştüğümüz gün ayrılmalıyız hayattan.” (T, s. 496) diyen Selim, mükemmeliyetçi bir fitrata sahip değildir fakat buhranlı hayatı, en ufak bir hatayı kabul edemeyecek kadar incinmiştir. Yaptığı yanlış-

ların toplamı, ona bu hayatta yaşamak hakkını vermemektedir. Her ne olursa olsun tüm bunlar, yeni bir hayatın özlemine kurmasına engel değildir. Hayata sıfırdan başlamak, tertemiz bir hayata yapılan hataları tekrar yapmama iradesiyle yeniden başlamak... Bu doğrultuda “İtiraz ediyorum sayın başkan bu hayattan istifa ederek başka bir hayatı başka bir türlü yaşamak istiyorum sayın başkan.” (T, s. 497) diyen Selim, hiç de haksız değildir.

Bir insanı hayata bağlayan, heyecanı ve öfkesidir. Selim, “Heyecana kapılmaktan insanlara gene öfkelenmekten onlarla ilgilenmekten korkuyordu kimseyle görüşmüyordu.” (T, s. 528) Bıkkınlık ve tecritle çerçevelenen bir hayat tablosunda renkleri yaşamın akışı oluştursa da ortaya çıkan tablo; elinde tabanca, hayata son sözünü söyleyen bir Selim’den ibaret kalacaktır. Selim’i yaşamaktan alıkoyan şeylerden birisi de “iyi yaşayamamak” endişesidir. Hastalık boyutunda olan bu endişe Selim’e “... kötü yaşarım korkusuyla hiç yaşamadım.” (T, s. 594) dediyecek boyuttadır. “Hayatı yaşayamamak” problemi, Selim’in bünyesine öyle sirayet eder ki onu uykusunda bile rahat bırakmaz: “Dün gece rüyamda biri beni öldürdü.” (T, s. 595) İnsanlar tarafından fazlasıyla incinen Selim; insan kavramını, insanlık kavramından soyutlayarak yeni birileriyle tanışmaktan kaçınır. Var olan insanlar onu fazlasıyla üzmüşken fazlasının ona yapabilecekleri karşısında dehşet içindedir. Muayene olmak için dahi “Tanıdık bir doktora gittim: yeni bir insan yüzü görmeğe dayanamayacaktım.” (T, s. 596) sözleriyle göğsünü daraltan çaresizliğini dile getirir. Okuyamamak, yaşayamamak, içki içememek, Günseli’yi sevmemek... (T, s. 599) Korkuları, Selim’in daralan kalbini daha da daraltarak hayatını sınırları ve zinciri olmayan fakat daha fazla eza ve cefa çektiren bir zindana çevirir. Hayatta kalmak için müthiş bir direnme gösteren Selim, “Bu duruma nasıl geldim? Neden bana yaşamasını öğretilmediler? (T, s. 607) sözleriyle hastalıklı ruh hâlinin müsebbibi olarak başkalarını da sorumlu tutmaktadır. Ailesinden başlayarak öğretmenleri ve bütün bir toplum sorumlu tutulur bu sözlerle. İzdırabının nedenlerinin paydaşlara dağıtılması, Selim’in bir nevi savunma mekanizmasıdır. İnsanlardan kaçma eğiliminin bir tarafını da bu oluşturur. İnsanlardan kaçsa da annesine bağımlıdır Selim. Otokontrolü yoktur. Bu da dağınık bir yapıya neden olur. Tüm bu dağınıklığa rağmen aklında plansız bir ölüm düşüncesi gezinir. Âdeta ölümünün provalarını yapar: “Yatağa uzandım, düşünmeye başladım: nerede ölüm daha iyi? Sokakta ölmek daha güzel; gene de evde ölmek istiyorum. Babamın ölümü gibi aceleyle gelsin istemiyorum.” (T, s. 621) Selim, babasının ölümünü hatıralarında yaşatmaktadır, birçok hatırayı yaşattığı gibi fakat hatıraları onun yaşamasına izin vermeyecektir. Şunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır sanırım: Selim, unutmadığı / unutamadığı için intihar etti.

Sondan Önce Birkaç Söz

Kitabın son kısımlarında yer alan ve Selim’in mektuplarında sık sık tekrarlanan iki kelime var: “Korkmak” ve “Ateş etmek”. Bu iki kelimenin kullanılması asla tesadüfi değildir. Anton Çehov’un, “Duvarda asılı bir silah varsa, oyunun sonunda mutlaka patlar.” anıştırmasını akla getirir buradaki kullanım sıklık-

ları fakat Selim Işık'ta durum böyle olmaz. Silahın patlayacağı önceden yazılmıştır ve silah yazıldığı gibi patlamıştır. Selim'in " 'Tabancayı aldı ve ateş etti.' cümlesini yazmak istiyorum meselâ. Yüzlerce defa, alt alta. Aylardır bu cümle durup dururken kafama takılıyor." (T, s. 632) itirafı; intiharın yazılı bir metni, yüzlerce kez ise düşünülmüş hâlidir. Selim, insanların kendi hakkında düşüncelerini merak eder. Bu öyle bir meraktır ki ölümden bile güçlüdür. Selim, "Ölürsem, gene konuşurlar mı arkamdan?" (T, s. 652) ve "Cenazeme gelir mi acaba?" (T, s. 653) sözleriyle ölümden sonraki yaşanacaklardan hem kaygı duymakta hem de olabilecekleri merak etmektedir. İnsanları önemsemeyen Selim, insanların kendi hakkında söylediklerini önemser. Üstelik intihar sebebi de insanlardır. Yalnızlık çemberinde kalan Selim, insanları suçlayarak tükettikten sonra "Bugün öğleden sonra saat ikiden itibaren eşyayı suçlamaya başladım." (T, s. 670) sözüyle intihara bir adım daha yaklaşır.

Selim, eve hapsolür. Yalnızlık ve yalnızlığın doğurduğu anılarla yüzleşme hâli Selim'de trajik birtakım davranışlara sebep olur: "Gözlerimle, en önemsiz köşelerine kadar dolaşıyorum evi." (T, s. 615) Ayrıntıya inerek anlamsız davranışlarda bulunma durumunun temelinde / sonucunda şu soru yatar: "Neden yaşamalıyım?" (T, s. 608) Çok açık değil midir ki bu soruya cevap verememenin neticesi, Selim'in intiharı olmuştur.

Selim'in umutsuz ve intihara meyilli yapısı, yalnızca ruhundaki hırpalanmışlıkla kendini göstermez. "Kambur duruşu, dağınık saçları ve ütüsüz elbisesiyle Selim, insanı can sıkıntısı ve ümitsizliğe sürüklüyordu." (T, s. 433) Eşyanın da ruhu olduğunu varsayarsak Selim'in kıyafetlerinin de Selim'in ruhundan birer parça taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Selim, tüm bu çaresizliğinin farkındadır. O kadar farkındadır ki "Her gece yatakta bu durumdan kurtulmak için Allah'a yalvarıyordu..." (T, s. 433) Hâlınden memnun olmaması, geleneğe ve inanca yöneltir Selim'i fakat bu yöneliş, değişmeyen durumuyla birlikte intihara bir adım daha yaklaşmasından alıkoyamaz onu çünkü kitaplar ve hayatlar, Selim için birer oyalanmadan ibarettir. Kelimelerle ruhunu, kurşunla da bedenini teslim eden Selim'den kalan boşluk, bu dünyaya çok fazla gelir. Bunun farkına varan ise Turgut ve diğer tutunamayanların yanında bu hikâyeye şahit olan okuyucudur. Romanda her ne kadar ironik bir dil kullanılsa da okuyucuya sık sık sorgulamalar yaptıran Oğuz Atay, kurgudan taşmış bir tutunamayan değil midir? Selim'den farkı ise intiharı seçmiş olması değil, ecelin ona bulaşmış olmasıdır.

Leitmotiv olmaktan çok insanların vefasızlığının, zalimliğinin Selim'i ve Selimleri birer tutunamayan yapmaya meylettiren o meşhur, meşhur olduğu kadar da yürek burkan serzenişydi belki de intiharı kaçınılmaz kılan:

"Bat dünya bat!" (T, s. 297)

Kaynak

Atay, Oğuz, *Tutunamayanlar*, 97. bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2020, 724 s. (T)